

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 378.4 (447)

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-4-16>

Атаманчук Ю.М.

доктор педагогічних наук, професор
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

Atamanchuk Yurii

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВОЮ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

EFFICIENCY OF STATE REGULATION OF THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES IN MODERN CONDITIONS

Ефективність державного регулювання ринку освітніх послуг в Україні передбачає декілька етапів. Кожний із них регламентує певний складник ефективності державного регулювання. Під державним регулюванням ми розуміємо альтернативний механізм, що компенсує неефективність ринку. Підставою для державного втручання є ринкові пробіли, помилки. Ринок і держава не позбавлені вад: вибір між ринком та державою є лише вибором між різними ступенями й типами недосконалості. Проте в реальній змішаній економіці державне регулювання є явищем типовим, отже, виникають підстави для його аналізу й оцінювання. Виділяють такі види ефективності державного регулювання: економічну, соціальну, адаптаційну. Економічна ефективність передбачає відповідність отриманого результату поставленій соціально-економічній меті й методам, за допомогою яких вона досягається. Соціальна ефективність передбачає соціальну, або суспільну, спадкоємність політичних і економічних заходів, що проводяться державою, оскільки вплив більшості інструментів державної політики подвійний і суперечливий. Адаптаційна ефективність державного регулювання піддається як статичному, так і динамічному аналізу.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, державне регулювання, ефективність, державне управління, системи освіти.

Эффективность государственного регулирования рынка образовательных услуг в Украине предусматривает несколько этапов. Каждый из них регламентирует определенную составляющую эффективности государственного регулирования. Под государственным регулированием мы понимаем альтернативный механизм, компенсирующий неэффективность рынка. Основанием для государственного вмешательства являются рыночные пробелы, ошибки. Рынок и государство не лишены недостатков: выбор между рынком и государством является лишь выбором между различными степенями и типами несовершенства. Однако в реальной смешанной экономике государственное регулирование является явлением типичным, следовательно, возникают основания для его анализа и оценки. Выделяют следующие виды эффективности государственного регулирования: экономическую, социальную, адаптационную. Экономическая эффективность предполагает соответствие полученного результата поставленной социально-экономической цели и методам, с помощью которых она достигается. Социальная эффективность предполагает социальную, или общественную, преемственность политических и экономических мероприятий, проводимых государством, поскольку влияние большинства инструментов государственной политики двойственное и противоречивое. Адаптационная эффективность государственного регулирования подвергается как статическому, так и динамическому анализу.

Ключевые слова: рынок образовательных услуг, государственное регулирование, эффективность, государственное управление, системы образования.

The effectiveness of state regulation of the market of educational services in Ukraine involves several stages. Each of them regulates a certain component of the effectiveness of state regulation. By government regulation we mean an alternative mechanism that compensates for market inefficiency. The basis for government intervention are market gaps, errors. The market and the state are not without flaws: the choice between the market and the state is only a choice between different degrees and types of imperfection. However, in a real mixed economy, state regulation is a typical phenomenon, so there are grounds for its analysis and evaluation. There are the following types of efficiency of state regulation: economic, social, adaptive. Economic efficiency presupposes the conformity of the obtained result to the set socio-economic goal and the methods by which it is achieved. Social efficiency implies a social, or social, succession of political and economic measures taken by the state, as the influence of most instruments of public policy is twofold and contradictory. The adaptive efficiency of state regulation is subject to both static and dynamic analysis. Static analysis considers adaptive efficiency in the narrow sense as a response to developments in the economy, as well as change. Dynamic analysis covers a broader aspect: the subject is the active activities of the state aimed at preventing problems that arise. The effectiveness of the state in the market of educational services depends not only on the increase in budget allocations, especially since public revenues and the public sector always have relative growth limits. The highest form of state regulation is state programming, as it involves the integrated use with a global goal of all elements of state regulation of the economy: political, economic rules and contracts. An example of state programming is the structural reforms that are being carried out in Ukraine today. An important component of structural reforms is education reform. Public administration is carried out through the process of interaction between objects and subjects of public administration. The subjects of public administration are the executive authorities, and the object is the system they govern, in those who are subject to the will of the subjects and their decision.

Keywords: market of educational services, state regulation, efficiency, public administration, education systems.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Серед численних подій ХХ ст. відбулася одна, яка має велике значення у розвитку людства, – утворилася і сформувалася наука управління, яка інтенсивно розвивається і проникла майже в усі галузі людської діяльності, у т. ч. й у сферу освіти. Саме тому теорія і практика освітнього менеджменту в Україні переживає період нагромадження різноманітних фактів і їх осмислення в контексті національної культури.

Як відомо, актуальними напрямками діяльності у сфері вищої освіти і науки України визначено європейський рівень якості та доступності освіти, її духовну зорієнтованість, демократизацію, розвиток суспільства на основі нових знань.

Проблема підвищення ефективності управлінської діяльності завжди була й залишається актуальною. Економічні зміни вимагають корекції підходів на всіх рівнях освіти.

Наукове управління освітою вимагає, перш за все, серйозного інформаційного забезпечення, яке відображає ключові грані освітнього процесу й є базою для формування науково обґрунтованих, об'єктивних та оперативних управлінських впливів, управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Порушеній нами проблемі приділяється належна увага, зокрема: удосконалюються методологічні засади сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк, П. Саух), розглядаються проблеми державного управління сучасною системою освіти (В. Бесчастний, В. Гальперіна, В. Журавський, В. Красняков, К. Корсак, В. Луговий, С. Ніколаєнко, В. Огаренко, Л. Прокопенко), питання інформаційного забезпечення управління освітніми закладами знайшли відображення у працях Ю. Атаманчука, В. Бондаря, Г. Єльнікової, Ю. Коннаржевського, В. Маслової, В. Пікельної, Т. Щамової та ін.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є вивчення ефективності регулювання державою ринку освітніх послуг у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз ефективності державного регулювання ринку освітніх послуг передбачає декілька етапів.

По-перше, необхідно сформулювати визначення ефективності державного регулювання у цілому. По-друге, виявити види й критерії ефективності державного регулювання. По-третє, відповідно до виділених видів і критеріїв оцінити ефективність державного регулювання ринку освітніх послуг України. По-четверте, на основі проведеного оцінювання розробити рекомендації щодо підвищення ефективності.

Під державним регулюванням ми розуміємо альтернативний механізм, що компенсує неефективність ринку. Підставою для державного втручання є ринкові пробіли, помилки. Разом із цим явищем існують «провали» або «фіаско» держави, які вперше були проаналізовані прихильниками теорії суспільного вибору. Провали (фіаско) держави – це випадки, коли держава не в змозі забезпечити ефективний розподіл і використання суспільних ресурсів. Традиційно до провалів держави відносять такі ситуації, як: невідповідність бюджетних доходів і витрат, висока ймовірність досягнення результатів, відмінних від поставлених, нерівномірний розподіл ресурсів, обмеженість необхідної для прийняття рішень інформації, недосконалість політичного процесу, обмеженість контролю над бюрократією, нездатність держави повністю передбачити й контролювати найближчі та віддалені наслідки прийнятих нею рішень.

Окрім того, до провалів держави необхідно віднести відсутність чітких критеріїв ефективності діяльності. Якщо для будь-якої фірми чітким критерієм ефективності є прибуток, то діяльність державних структур оцінюють на основі самостійних розроблених критеріїв, що, з одного боку, не може не усклад-

нити аналіз, проте, з іншого – робить його актуальним [1, с. 43].

Таким чином, і ринок, і держава не позбавлені вад: вибір між ринком та державою є лише вибором між різними ступенями й типами недосконалості. Проте в реальній змішаній економіці державне регулювання є явищем типовим, отже, виникають підстави для його аналізу й оцінювання.

Теоретично можна виділити такі види ефективності державного регулювання: економічну, соціальну, адаптаційну.

Економічна ефективність передбачає відповідність отриманого результату поставленій соціально-економічній меті й методам, за допомогою яких вона досягається.

Соціальна ефективність передбачає соціальну, або суспільну, спадкоємність політичних і економічних заходів, що проводяться державою, оскільки вплив більшості інструментів державної політики подвійний і суперечливий. У суспільстві існує досить велика кількість різних уявлень про справедливість, що обмежує сферу максимізації економічної ефективності державних рішень і створює проблему вибору між ефективністю та справедливістю. За інших рівних умов різні господарюючі суб'єкти можуть оцінювати діяльність уряду на основі власних, відмінних від інших, різноманітних критеріїв. Таким чином, держава в особі законодавчих органів вимушена шукати компроміс між різними аспектами справедливості, що часто знижує економічно оптимальний розподіл і використання суспільних ресурсів. Отже, під час розроблення нових моделей економічної політики необхідно враховувати соціальний клімат.

Адаптаційна ефективність державного регулювання піддається як статичному, так і динамічному аналізу. Статичний аналіз розглядає адаптаційну ефективність у вузькому значенні як реакцію на події, що відбуваються в економіці, а також зміни. Динамічний аналіз охоплює ширший аспект: предметом виступає активна діяльність держави, спрямована на запобігання проблемам, що виникають [1, с. 46].

Економічною основою державного регулювання є частина валового внутрішнього продукту (ВВП), що перерозподіляється через державний бюджет і позабюджетні фонди, та державна власність. Неefektivність державного регулювання сфери освіти виявляється у недостатньому бюджетному фінансуванні, адже за інших рівних умов ефективність державного економічного регулювання тим вища, чим вищі державні доходи й чим більша частка ВВП перерозподіляється державою на користь освіти.

Ефективність діяльності держави на ринку освітніх послуг залежить не лише від збільшення бюджетних асигнувань, тим більше що у державних доходах і державному секторі завжди існують відносні межі зростання. Окрім того, міжнародний досвід свідчить, що найбільші капіталовкладення в освіту виявляються малорезультативними, якщо вони не пов'язані з проведенням необхідних перетворень організаційного та змістового характеру.

Вищою формою державного регулювання є державне програмування, оскільки передбачає комплексне використання з глобальною метою всіх

елементів державного регулювання економіки: політичних, економічних правил і контрактів. Як правило, програми забезпечують соціально-економічний розвиток у бажаному напрямі. Програмування дає змогу використовувати всі засоби державного регулювання й уникнути суперечності та неузгодженості регулятивних заходів окремих державних органів. У програмах визначаються стратегічні цілі, тактичні завдання, необхідні фінансові ресурси, а також очікувані результати вирішення поставлених завдань (включаючи як безпосередні, так і кінцеві результати діяльності), терміни їх виконання (протягом якого періоду повинен бути досягнутий суспільно значущий ефект або вирішена проблема), визначаються цільові групи, описується система кількісно вимірюваних показників (індикаторів соціальної й економічної ефективності) та їхніх цільових значень для моніторингу та оцінювання рівня досягнення мети й завдань [1, с. 48].

Прикладом державного програмування є структурні реформи, які проводяться сьогодні в Україні. Важливим компонентом структурних реформ є реформа сфери освіти.

Державне управління здійснюється через процес взаємодії об'єктів і суб'єктів державного управління. Суб'єктами державного управління є органи виконавчої влади, а об'єктом – система, якою управляють, тобто ті, хто підпорядковується волі суб'єктів та їх рішенням.

Знання основних характеристик об'єктів і суб'єктів державного управління значною мірою полегшує процес прийняття управлінських рішень [2, с. 26].

Одним із чинників успішного функціонування системи освіти є готовність керівників освітніх закладів оптимально діяти в умовах конкретного освітнього середовища регіону на основі теоретичного осмислення суті управлінського процесу як цілісної системи. Така готовність передбачає формування усвідомлення сутності регіональної освітньої політики; розвиток управлінських та організаційних здібностей, які в комплексі з іншими забезпечують успішне виконання професійних функцій у конкретних, у тому числі специфічних, освітніх умовах; вивчення особливостей організації та здійснення процесу управління на різних його рівнях; формування вміння ефективно вирішувати управлінські завдання виходячи з умов полікультурного середовища певного регіону; усвідомлення етичних аспектів урахування регіональних освітніх запитів населення у професійній діяльності; озброєння вміннями творчо використовувати найбільш раціональні засоби організаційно-педагогічної та управлінської діяльності [3, с. 63].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, аналіз сфери освітніх послуг показав, що теоретично це комплексний механізм державного регулювання з тісно пов'язаними між собою елементами. Досягнення поставленої нами мети безпосередньо пов'язане з тим, наскільки повно упроваджуватимуться й використовуватимуться вказані елементи-інновації. Використовуючи виявлені результати, нами було здійснено оцінку ефективності державного регулювання ринку освітніх послуг. Таким чином, оцінюючи економічну ефек-

тивність державного регулювання освітніх послуг за шкалою «висока – середня – низька», можна говорити про низьку економічну ефективність.

Бібліографічний список:

1. Шилова В.І. Ринок освітніх послуг: управлінський аналіз : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2009. 144 с. ISBN 978-966-414-039-0
2. Верунків Л.В. Детермінації ресурсного потенціалу людини у системі державного управління. *Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції «Управління в освіті»* / відп. ред. Л.Д. Кизименко. Львів : Бадікова Н.О., 2015. 160 с. ISBN 978-617-7193-43-1
3. Задорожна-Княгницька Л.В. Регіональні проблеми управління освітою. *Збірник матеріалів VII Міжнарод-*

ної науково-практичної конференції «Управління в освіті» / відп. ред. Л.Д. Кизименко. Львів : Бадікова Н.О., 2015 160 с. ISBN 978-617-7193-43-1

References:

1. Shylova V.I. (2009) Rynok osvitnix poslug: upravlinskyj analiz. Zaporizhzhya: CPU. (in Ukrainian)
2. Verunkiv L.V. (2015) Determinaciyi resursnogo potencialu lyudyny u systemi derzhavnogo upravlinnya. *Zbirnyk materialiv VII Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi «Upravlinnya v osviti»* / vidp. red. L.D. Kyzymenko. 160 p. (in Ukrainian)
3. Zadorozhna-Knyagnyczka L.V. (2015) Regionalni problemy upravlinnya osvitoju. *Zbirnyk materialiv VII Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi «Upravlinnya v osviti»* / vidp. red. L.D. Kyzymenko. 160 p. (in Ukrainian)